

Józef Makarczyk

Ostatni franciszkanie prowincji litewskiej

Saeculum Christianum : pismo historyczno-społeczne 13/1, 7-12

2006

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

O. JÓZEF MAKARCZYK OFMCONV.

OSTATNI FRANCISZKANIE PROWINCJI LITEWSKIEJ

Po 1864 r. z całej prowincji litewskiej OO. Franciszkanów pozostał jedynie klasztor w Grodnie. W klasztorze został urządzony przez władze carskie areszt dla księży i zakonników za ich działalność patriotyczną czy za inne przewinienia w stosunku do władzy świeckiej. Przebywało w nim wielu dominikanów, bernardynów, bonifratrów, księży diecezjalnych, a najwięcej franciszkanów z innych skasowanych konwentów¹. Na przełomie XIX i XX wieku rozegrał się dramat zakonu franciszkańskiego w Imperium Rosyjskim. Dochodzi do „wymarcia” zakonników w ostatnim klasztorze prowincji, jakim był konwent grodzieński. W kilku krótkich notkach biograficznych zostały zawarte ślady ostatnich franciszkanów. Rzeczą znamioną jest fakt, że ostatni franciszkanie umierali poza klasztorem. Jedynie o. Juliusz Woytkiewicz zmarł w murach konwentu grodzieńskiego.

O. Piotr Celestyn Steckiewicz (1835-1891) pochodził ze szlachty guberni grodzieńskiej z okolicy Kuźmicze. W sierpniu 1864 r. w wyniku rewizji przeprowadzonej w celi zakonnej i znalezieniu tam materiałów o treści antypaństwowej został aresztowany i uwięziony w więzieniu grodzieńskim. Widnieje on w wykazie więźniów politycznych, po zapłaceniu kary w wysokości 200 rubli został zwolniony z więzienia². W 1870 r. objął gwardiaństwo i przez wiele lat pracował przy parafii franciszkańskiej w Grodnie³. Jego staraniem cmentarz franciszkański doczekał się murowanego ogrodzenia. Napis składający się z dwóch tablic kamiennych przy głównym wejściu na cmentarz głosi: „Za starannością x. Piotra Steckiewicza ten cmentarz powiększono i domek postawiono” i poniżej następny „a za pomocą parafian murem opasany w 1882 r.” Z parafii franciszkańskiej w Grodnie został przeniesiony na proboszcza parafii św.

¹ P. K u b i c k i, *Bojownicy kapłani za sprawę Kościoła i Ojczyzny w latach 1861-1915*. Cz. 2. T. 4. Sandomierz 1936, s. 9.

² T a m ż e, cz. 2, t. 1, s. 634-635.

³ *Directorium horarum canonicarum et Missarum pro dioecesi Vilnensi in A. D. C. 1885*. Vilnae 1884, s. 209.

Apostołów Piotra i Pawła w Hoży⁴. Tam zmarł 20 listopada 1891 r. w wieku 56 lat i na parafialnym cmentarzu został pochowany⁵.

O. Julian Ratyński (1838-1904) urodził się w 1838 r., a do zakonu wstąpił w 1859 r. Przez przeszło 15 lat pełnił funkcję proboszcza parafii św. Apostołów Piotra i Pawła w Wilnie⁶. Następnie widzimy go w Grodnie jako wiceproboszcza parafii franciszkańskiej⁷. Od 1893 r. był gwardianem klasztoru. Własnym kosztem bez pomocy parafian przeprowadził remont kościoła, klasztoru i zabudowań gospodarczych⁸. Był przełożonym klasztoru i proboszczem parafii Matki Bożej Anielskiej w Grodnie do 4 listopada 1900 r. Po nim przyszedł ks. Czesław Górski, kapłan diecezjalny, a o. Ratyński został przeniesiony do Wołpy⁹ na sta-

⁴ Archiwum Parafialne w Hoży, Luźna kartka dwustronnie zapisana zawierająca spis proboszczów od najdawniejszych lat do czasu obecnego, tam jest zapis: „x. Piotr Steckiewicz były Gwardjan Klasztoru OO. Franciszkanów w Grodnie i Zakonnik tejez Reguly. Był w Hoży proboszczem w r. 1891 (umarł w Hoży t. R. 20 listop.) B. sygn.; J. K u r c z e w s k i, *Biskupstwo wileńskie*. Wilno 1912, s. 225 podaje: „Hoża, 4 kl., p. t. Św. Piotra i Pawła ap., założony i uposażony przez Kazimierza Jagiellończyka; nadanie ojcowskie potwierdził król Aleksander 1494 r., mianowicie: dziesięciny ze dworu hozkiego i z Przelomu, 2 uszatkii miodu z klucza grodzieńskiego, 2 kamienie wosku, jezioro Wiazowiec i Czaścino ze strumykiem łączącym te jeziora, 7 poddanych ziemian, staw z młynem na rzece Lesznicy i drugi za Niemnem, na rzece Bielicy, ziemię po obu stronach Niemna i karczmę w Hoży. Wymurowany 1862 r. przez parafjan”.

⁵ Napis na pomniku brzmi: „Ś. P. Książdz Piotr Celestyn Steckiewicz. Były Gwardjan Zakonu Franciszkanów Grodzieńskich. Miał kapłaństwa 32 lata. Żył lat 56, zm. 20 listopada 1891 r.” Ponadto na dolnej części pomnika jest następujący napis: „O MARYJO MATKO MOJA! TYŚ NADZIEJA MOJA JESTEŚ MATKĄ LITOŚCI BĄDŹ TEŻ DLA MNIE I W WIECZNOŚCI. O JEZU UKRZYŻOWANY PEŁEN LITOŚCI, NIEPAMIĘTAJ NA ME PRZESZŁOŚCI, KRWI TWA NA KRZYŻU ZROSZONA, PROSZĘ BY MA DUSZA BYŁA ZBAWIONA. LUDU WIERNY BĄDŹ TEZ MIŁOSIERNY, PROSZĘ O WESTCHNIENIE MÓWIĄC WIECZNE OPOCZNIENIE”. Zob. fot. 1.

⁶ *Directorium horarum canonicarum et Missarum pro dioecesi Vilnensi in A. D. C. 1907*. Vilnae 1906, s. 207.

⁷ *Directorium horarum canonicarum et Missarum pro dioecesi Vilnensi in A. D. C. 1892*. Vilnae 1891, s. 113.

⁸ Archiwum Franciszkańskie w Grodnie, *Inwientarnaja opis...*, s. 29-30, b. sygn.

⁹ J. K u r c z e w s k i, *Biskupstwo wileńskie*, s. 228 podaje: „Wołpa, 4 kl., p. t. Św. Jana Chrzciciela, założony i uposażony 1478 r. przez Aleksego ks. Olszańkiego, wojewodę wileńskiego, z żoną Jadwigą i dziećmi, nadaniem 4 poddanych, dziesięciny z Dworca, ziemi Mirowszczyzny, łąki w Kuźniowce i przy dworze, 4 sług, 2 wołów, 2 krów i koni itd., z obowiązkiem 2 mszy tygodniowo. Wnuk jego, biskup wileński Paweł, dodał 4 poddanych w Senutach, 8 ogrodników, 6 bojarów i dziesięciny ze Starego i Nowego Dworca. 1526 r.; tenże biskup założył altarz św. Anny i mansonarję na 4 księży, nadając plac pod ich domy, 23 kopy groszy kapszczyzny z Wołpy, 2 folwarki: Nowy Dworzec i Dółwsczczyznę z poddanymi, podatek miodowy z Gudzewicz, wstęp do lasu i młyna – z obowiązkiem codziennego oficjum o Niepokalanem Poczęciu N. M. P. i mszy śpiewanej; potem dołożył jeszcze ziemię Dudowszczyznę. Do tego funduszu Stanisław i Dorota Rumbowiczowie dodali dziesięcinę. Proboszcz ks. Goliśzewski w r. 1613 założył tu szpital z kaplicą p. t. N. M. P. i uposażył nadaniem ziemi Niemczynowskiej i Taborowskiej; jego fundusz powiększyli małżonkowie Adamostwo Czarnkowsky dodaniem 50 zlp. i 10 bezek żyta ze starostwa wołpiańskiego. Kościół odbudowany drewnia-

nowisko proboszcz parafii św. Jana Chrzyciela¹⁰. W Wołpie 14 sierpnia 1904 r. zmarł i został pochowany koło kościoła¹¹.

O. Juliusz Woytkiewicz (1819-1906) przebywał w klasztorze grodzieńskim około 50 lat. W księgach metrycznych figuruje jego podpis już od 1845 r.¹². W 1874 r. odmówił on podpisania deklaracji mówiącej o nieudzielaniu posług religijnych unitom, za co zakazano mu spełniania funkcji kapłańskich¹³. Figuruje w spisie duchowieństwa na rok 1903 jako franciszkanin mieszkający w klasztorze grodzieńskim liczący już 84 lata, w tym w kapłaństwie 62 lata¹⁴. Ponadto zachowała się fotografia z jego obchodów jubileuszu 50 lecia kapłaństwa – zob. fot. 3. Zmarł 4 grudnia 1906 r. jako 87 letni starzec¹⁵. Był on ostatnim zakonnikiem franciszkaninem zmarłym w klasztorze grodzieńskim w okresie niewoli narodowej.

O. Tomasz Syrwid (1834-1908) urodził się w 1834 r., święcenia kapłańskie przyjął w 1859 r. Był on ostatnim franciszkaninem należącym do Prowincji Litewskiej¹⁶. Według spisu duchowieństwa diecezji wileńskiej za 1903 r. o. Tomasz Syrwid przebywał na małej placówce duszpasterskiej w powiecie oszmiańskim – Bogdanowo, leżącej koło starego klasztoru franciszkańskiego Holzszany. Przebywał tam od 1901 r.¹⁷. Zmarł w 1908 r. będąc poza klasztorem grodzieńskim do którego *de familia* należał i został pochowany w Wilnie na cmentarzu „Rosa”¹⁸.

Pomimo „wymarcia” zakonników klasztor grodzieński jako jedyny z całej Prowincji Litewskiej nie był zamknięty. Służył jako więzienie, głównie dla ka-

ny 1773 r. przez biskupa cyneńskiego Józefa Kossakowskiego i pokonsekrowany 1776 r. Kaplica na cmentarzu zbudowana 1873 r. przez Bolesława Kretowicza”.

¹⁰ AFG, Wypis z Księgi spraw sądowych K. Nr 847/319 Dziennik 25 kwietnia 1901 r. pt. 5; *Kronika. Kościół i duchowieństwo*. Kraj. R. 19: 1900, nr 47, s. 24.

¹¹ Napis na nagrobku głosi: „Ks. Julian Ratyński zakonu Franciszkańskiego Proboszcz Wolpiański + 14 sierp. 1904 r. Ż. 62 l. Kapłaństwa 41 l.” Zob. fot. 2.

¹² Białoruskie Państwowe Archiwum Historyczne w Grodnie, 257-1-6. *Księga metryk służnych kościoła parafialnego rzymsko – katolickiego grodzieńsko – zaniemeńskiego (1827-1847)*; AFG, *Księga intencji odprawionych. Od stycznia 1882 do grudnia 1887 r.*, b. sygn.

¹³ P. K u b i c k i, *Bojownicy kapłani...*, cz. 2, t. 1, s. 970.

¹⁴ *Directorium horarum canonicarum et Missarum pro Dioecesi Vilnensi in Annum Domini bissexilem MCMIV juxta kalendarium a Sede Apostolica 1901 a. approbatum compositum*. Vilnae 1903, s. 205.

¹⁵ *Directorium horarum canonicarum et Missarum pro dioecesi Vilnensi in A. D. C. 1907*. Vilnae 1906, s. 206.

¹⁶ *Directorium horarum canonicarum et Missarum pro Dioecesi Vilnensi in Annum Domini bissexilem MCMIV juxta kalendarium a Sede Apostolica 1901 a. approbatum compositum*. Vilnae 1903, s. 226.

¹⁷ *Directorium horarum canonicarum et Missarum pro Dioecesi Vilnensi in Annum Domini bissexilem MCMIV juxta kalendarium a Sede Apostolica 1901 a. approbatum compositum*. Vilnae 1903, s. 226.

¹⁸ Napis na nagrobku głosi: „Ś.† P. Ksiądz Tomasz Syrwid z Zakonu OO. Franciszkanów zm. 13 maja 1908 r. mając lat 74. Pokój Jego duszy”. Zob. fot. 4.

planów – patriotów, którzy tam odbywali kary polityczne. Kapłan diecezjalny pełniący funkcję proboszcza parafii Matki Bożej Anielskiej nosił miano gwardiana klasztoru. Był dla kapłanów – więźniów przełożonym i niejako naczelnikiem, ponieważ odpowiadał za podwładnych przed policją za ich pilnowanie. Dla przykładu w klasztorze franciszkańskim w Grodnie w 1880 r. mieszkali¹⁹:

ks. Telesfor Misiukiewicz l. 80 zm. 14.11.1880 r.

ks. Henryk Stański l. 80

ks. Floryan Lawnic l. 70

ks. Juliusz Wojtkiewicz

ks. Piotr Celestyn Steckiewicz l. 44

oraz więźniowie:

ks. Dominik Pomian dominikanin

brat Medart Jurewicz dominikanin

brat Jan Skalski bonifratr

kleryk Michał Sienczyna

także matka o. Steckiewicza Anna z Bylczyńskich Steckiewicz wd ur. 1811

Natomiast w roku 1908 przebywało 10 księży tj.:²⁰

Proboszcz, wikariusz i emeryt:

ks. Ignacy Rosołowski l. 39 przełożony

ks. Teodozy Żyliński l. 36 wikariusz,

ks. Seweryn Piery l. 77 jubilat

oraz więźniowie:

ks. Józef Orłowski l. 42

ks. Tomasz Biały l.

ks. Józef Grecki l.

ks. Stanisław Paszenko l.

ks. Józef Maklicki l. 64

ks. Michał Szuszel l. 52

ks. Piotr Taupiel l. 98

Klasztor jako więzienie funkcjonował aż do 1919 r. Tego roku przebywało w nim trzech księży „ześłańców”. Opiekę nad nimi roztaczali franciszkanie²¹. Od 1913 r. przy kościele franciszkańskim duszpasterzował jako wikariusz parafii ojciec Melchior Fordon (był on najpierw księdzem diecezjalnym, dopiero

¹⁹ AFG, Spis ludności Zaniemsko – Grodzińskiego Rzymsko – Katolickiego Franciszkańskiego Parafialnego Kościoła. 1880 r. sporządzony, s. 185. Sygn. Spis – XII 1880-1887.

²⁰ AFG, Книга о исповѣдающихся и причащающихся Гродненскаго францисканскаго Римско -Католическаго Приходскаго Костела и Монастыря, s. 2.

²¹ Archiwum Franciszkańskie w Krakowie, *Acta Provinciae Sancti Antonii Paduani Minorum Conventualium in Regno Galiciae et Lodomeriae ac Magni Ducatus Cracoviensis ab anno D. 1879 inchoata*, s. 900. Dalej *Acta Provinciae*. (Zawiera wizytacje prowincjałskie konwentu grodzińskiego z 05. 1919 r. i z 08.10.1919 r. oraz uchwały definitorium prowincjałskiego). Sygn. B-IVa-3.

w 1910 r. wstąpił do Zakonu OO. Franciszkanów, a w 1911 r. złożył śluby zakonne). Początkowo o. Melchior nie mógł występować jako zakonnik, dopiero w 1917 r. założył habit zakonny i manifestował w ten sposób powrót dawnych właścicieli do swego klasztoru²².

Decyzję o powrocie franciszkanów do Grodna podjęto na sesji Definitorium Prowincji 20 stycznia 1919 r. we Lwowie, mianując o. Fordona gwardianem klasztoru²³. Kuria biskupia wileńska pismem z dnia 4 lipca 1919 r. do prowincjałatu OO. Franciszkanów poinformowała o przekazaniu klasztoru i parafii Matki Bożej Anielskiej w Grodnie franciszkanom oraz zatwierdzeniu o. Fordona na stanowisku proboszcza²⁴.

ПОСЛЕДНИЕ ФРАНЦИСКАНЦЫ ЛИТОВСКОЙ ПРОВИНЦИИ

Резюме

Этот определение относится к четырем священникам провинции св. Казимира и св. Антония Падуанского, которую обычно называли Литовской. В статье освещены их судьбы: о. Петра Целестина Стецкевича, о. Юлиана Ратыньского, о. Юлиуша Войткевича и о. Фомы Сырвида. О. Петр последние годы своего служения провел в качестве настоятеля приходского костела в м.Ґожа около Гродно. Последний настоятель францисканского прихода г.Гродно О.Юлиуш стал последним монахом гродненского францисканского монастыря, умершим в монастыре. Последним францисканцем Литовской провинции был о.Фома Сырвид, умерший вне стен монастыря, к которому принадлежал *de familia*. Он похоронен на Кладбище Роса в Вильне. При рассмотрении процесса вымирания монахов последнего из огромной Литовской провинции гродненского францисканского монастыря, особое значение приобретает слово «последний». Штатный гродненский монастырь лишь пять лет оставался без монахов. В 1913 году в него возвращается францисканец о. Мельхиор Фордон. А там, где есть хотя бы один из монахов, – в его лице присутствует орден. О.Фордон причастен к возрождению ордена в виленском и гродненском монастырях.

---

²² Archiwum Franciszkańskie w Warszawie, *Wspomnienia o życiu*, s. 2-3.

²³ AFK, *Acta Provinciae...*, s. 883.

²⁴ AFK, Teczka nr 1. *Klasztor OO. Franciszkanów w Grodnie 1919-1939*. (Zawiera korespondencję gwardianów i braci do ojca prowincjała i sekretarza, kwestionariusze duszpasterskie, dekret kurii wileńskiej przekazujący zarząd parafii franciszkanom z dnia 04.07.1919 r., ogółem ok. 50 różnego rodzaju druków). Sygn. D-II-20.

Fot. 1. Cmentarz parafialny w Hoży k/Grodna.
Pomnik s.p. o. Piotra Celestyna Steckiewicza
franciszkanina (1835-1891)

Fot. 3. Ks. Juliusz Woytkiewicz Franciszkan. Jubilat.
W dniu odprawionej przez niego [Missa] sollemnis
w Kościele Franciszkańskim w Grodnie 1894.
Na pamiątkę.

Fot. 4. Cmentarz Rosa w Wilnie.
Pomnik s.p. Tomasza Syrwida franciszkanina (1834-1908)

Fot. 2. Kościół św. Jana Chrzciciela w Wólpie.
Obok grób s.p. o. Juliana Ratyńskiego franciszkanina (1838-1904)